

## ROVDJURSDÖDADE RENAR

Antal av olika rovdjur dödade renar i tre län 1979, 1980 och 1981.

1980 och 1979 (1979 års siffror inom parentes)

| Antal i respektive län |           |              |               |               |
|------------------------|-----------|--------------|---------------|---------------|
| Rovdjur                | Jämtland  | Västerbotten | Norrbottnen   | Totalt        |
| Lo                     | 337 (237) | 307 (218)    | 444 (359)     | 1 088 (814)   |
| Järv                   | 145 (132) | 424 (148)    | 1 370 (864)   | 1 939 (1 144) |
| Björn                  | 4 (6)     | 22 (21)      | 193 (155)     | 219 (182)     |
| Örn                    | 33 (34)   | 22 (11)      | 124 (63)      | 179 (108)     |
| Varg                   | 0 (0)     | 4 (6)        | 180 (204)     | 184 (210)     |
| Summa                  | 519 (409) | 779 (404)    | 2 311 (1 645) | 3 609 (2 458) |

1981 och 1980 (1980 års siffror inom parentes)

| Antal i respektive län |           |              |               |               |
|------------------------|-----------|--------------|---------------|---------------|
| Rovdjur                | Jämtland  | Västerbotten | Norrbottnen   | Totalt        |
| Lo                     | 489 (337) | 321 (307)    | 265 (444)     | 1 075 (1 088) |
| Järv                   | 217 (145) | 542 (424)    | 827 (1 370)   | 1 586 (1 939) |
| Björn                  | 11 (4)    | 52 (22)      | 170 (193)     | 233 (219)     |
| Örn                    | 99 (33)   | 21 (22)      | 123 (124)     | 243 (179)     |
| Varg                   | 1 (0)     | 1 (4)        | 60 (180)      | 62 (184)      |
| Summa                  | 817 (519) | 937 (779)    | 1 445 (2 311) | 3 199 (3 609) |



Källa: Rennäringsnytt nr 1-2, 1981, s 5, nr 3-4, 1982, s 8.

19. Vilket rovdjur hade dödat största antalet renar i Västerbottens respektive Norrbottens län åren 1979 och 1981?

|   | 1979               | 1981               |
|---|--------------------|--------------------|
| A | Lo respektive järv | Lo i båda länen    |
| B | Järv i båda länen  | Järv respektive lo |
| C | Lo respektive järv | Järv i båda länen  |
| D | Järv respektive lo | Lo respektive järv |
| E | Lo i båda länen    | Lo respektive järv |

20. Hur har det totala antalet rovdjursdödade renar varierat under åren 1979, 1980 och 1981?

|   | 1979-1980            | 1980-1981            |
|---|----------------------|----------------------|
| A | Ökning cirka 50 %    | Minskning cirka 25 % |
| B | Ökning cirka 50 %    | Minskning cirka 10 % |
| C | Ökning cirka 25 %    | Ökning cirka 25 %    |
| D | Minskning cirka 25 % | Minskning cirka 25 % |
| E | Minskning cirka 50 % | Ökning cirka 10 %    |

PROVET ÄR SLUT, OM DU HAR TID ÖVER, GÅ TILLBAKA OCH KONTROLLERA DINA SVAR.

## Högskoleprov

## DELPROV 4: DTK

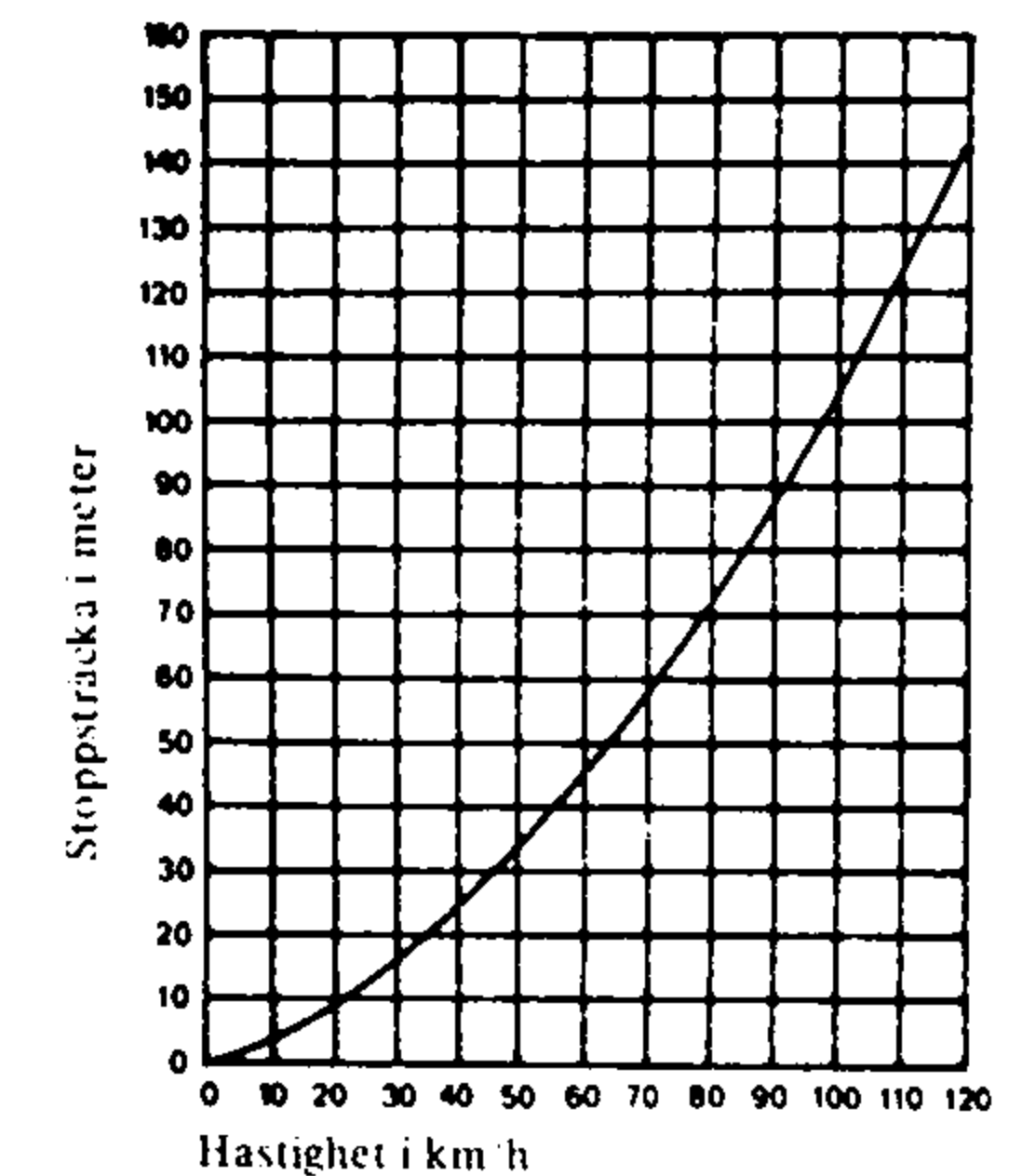
## Anvisningar

Detta prov är uppbyggt kring ett antal diagram, tabeller och kartor. Till dessa finns uppgifter. Varje uppgift består av en fråga som Du skall besvara genom att läsa och tolka diagram, tabeller eller kartor. Under varje fråga finns fem svarsalternativ, varav ett är det riktiga.

## Övningsexempel

Antag att två bilar, var och en med en hastighet av 100 km/h, riskerar att kollidera kylare mot kylare. Hur lång är den minsta stoppsträcka de tillsammans behöver för att undvika kollision?

- A 90 meter  
B 100 meter  
C 105 meter  
D 190 meter  
E 210 meter



Sambandet mellan hastighet och stoppsträcka.

I figuren kan man avläsa att stoppsträckan vid en hastighet av 100 km/h är ungefär 105 meter. För att kollision mellan de två bilarna skall undvikas, måste den sammanlagda stoppsträckan vara minst 210 meter. Svartsförslag E är därför det riktiga. Om uppgiften hade ingått i provet, skulle Du ha skrivit E på svarsblanketten.

Skriv alla svar på svarsblanketten.

Skriv tydligt.

Om Du inte kan lösa en uppgift bör Du ändå besvara uppgiften genom att försöka bedöma vilket svarsförslag som verkar bäst eller rimligast.

Inget poängavdrag sker om Du svarar fel.

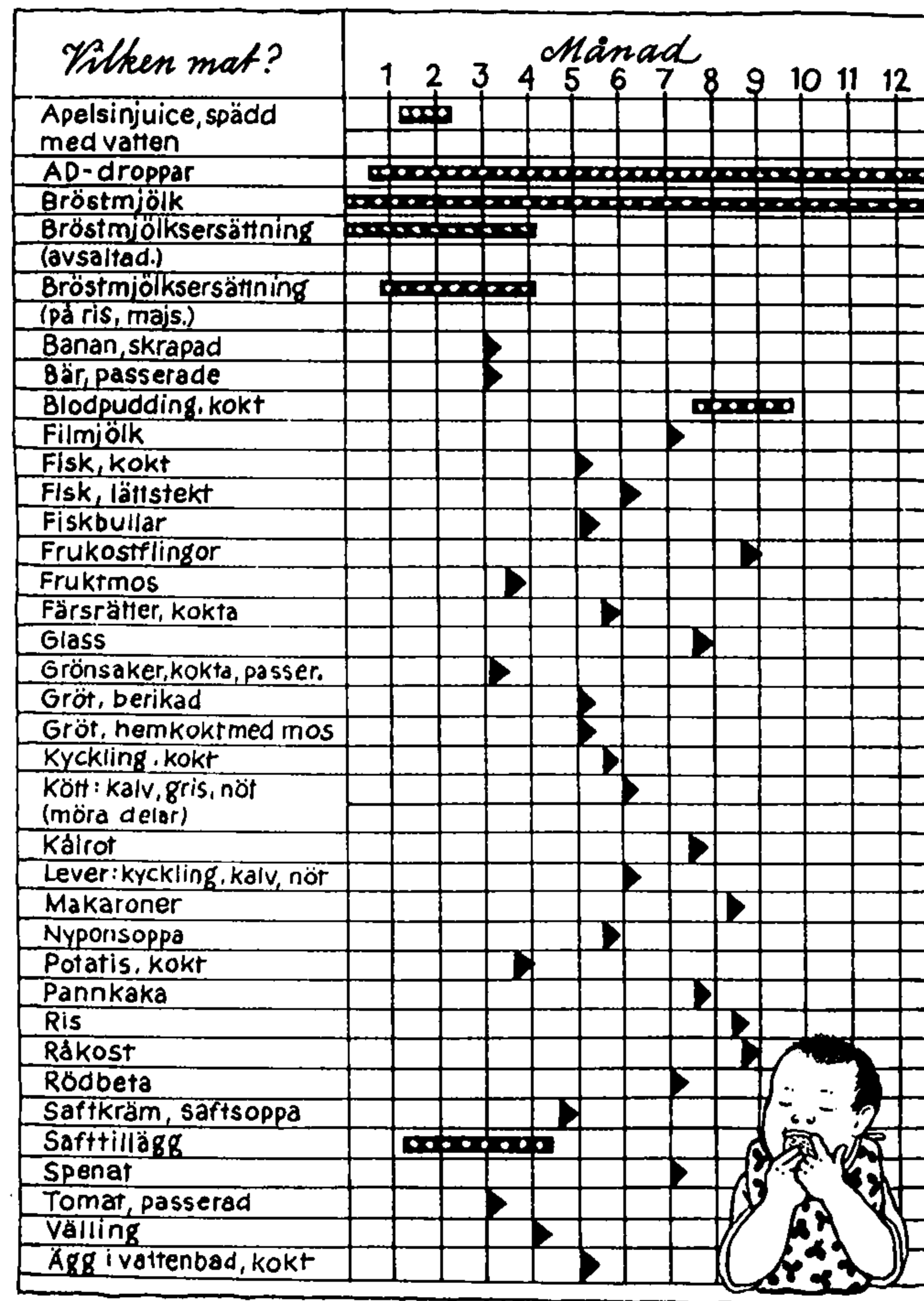
På nästa sida börjar provet som innehåller 20 uppgifter.

PROVTID: 50 minuter

VÄND INTE BLAD FÖRRÄN PROVLEDAREN SÄGER TILL!



## MATSHEMA FÖR BARN UPP TILL 1 ÅRS ÅLDER



Matschema som visar i vilken turordning och vid vilken ålder man tidigast kan ge ett litet barn olika sorters mat.

■ Markerar den ålder vid vilken ett litet barn tidigast kan börja äta av ett födoämne eller en maträtt.

■ Anger hur länge man bör hålla sig till en viss version av maten.

Källa: Vastad, K. Små barns mat. Stockholm: Almqvist och Wiksell Förlags AB, 1975.

## Arbetskraftsbehovets storlek vid olika stora arbetstidsförkortningar i några kommuner

|               | Potentiell<br>arbetskraft | Arbetstidsförkortning enligt alternativ |        |        |         |         |
|---------------|---------------------------|-----------------------------------------|--------|--------|---------|---------|
|               |                           | 1                                       | 2      | 3      | 4       | 5       |
| Storstockholm | 27 400                    | 31 600                                  | 46 400 | 99 400 | 160 500 | 231 900 |
| Stormalmö     | 14 200                    | 9 600                                   | 14 300 | 30 600 | 49 400  | 71 300  |
| Norrköping    | 3 600                     | 2 500                                   | 3 700  | 8 000  | 12 900  | 18 600  |
| Skellefteå    | 5 000                     | 1 300                                   | 2 000  | 4 200  | 6 800   | 9 815   |
| Kalmar        | 1 800                     | 1 100                                   | 1 700  | 3 600  | 5 900   | 8 500   |
| Hudiksvall    | 2 300                     | 700                                     | 1 000  | 2 200  | 3 600   | 5 100   |
| Vimmerby      | 750                       | 250                                     | 400    | 850    | 1 400   | 2 000   |
| Hofors        | 900                       | 200                                     | 350    | 800    | 1 250   | 1 800   |
| Storuman      | 800                       | 150                                     | 200    | 450    | 700     | 1 000   |

Källa: SOU. Arbetstiderna inför 80-talet. 1979:48.

17. Vilka av följande åtgärder i Skellefteå kommun respektive hela Västerbottens län skulle krävas för att få ett arbetskraftsbehov vars storlek närmast motsvarar den potentiella arbetskraften?

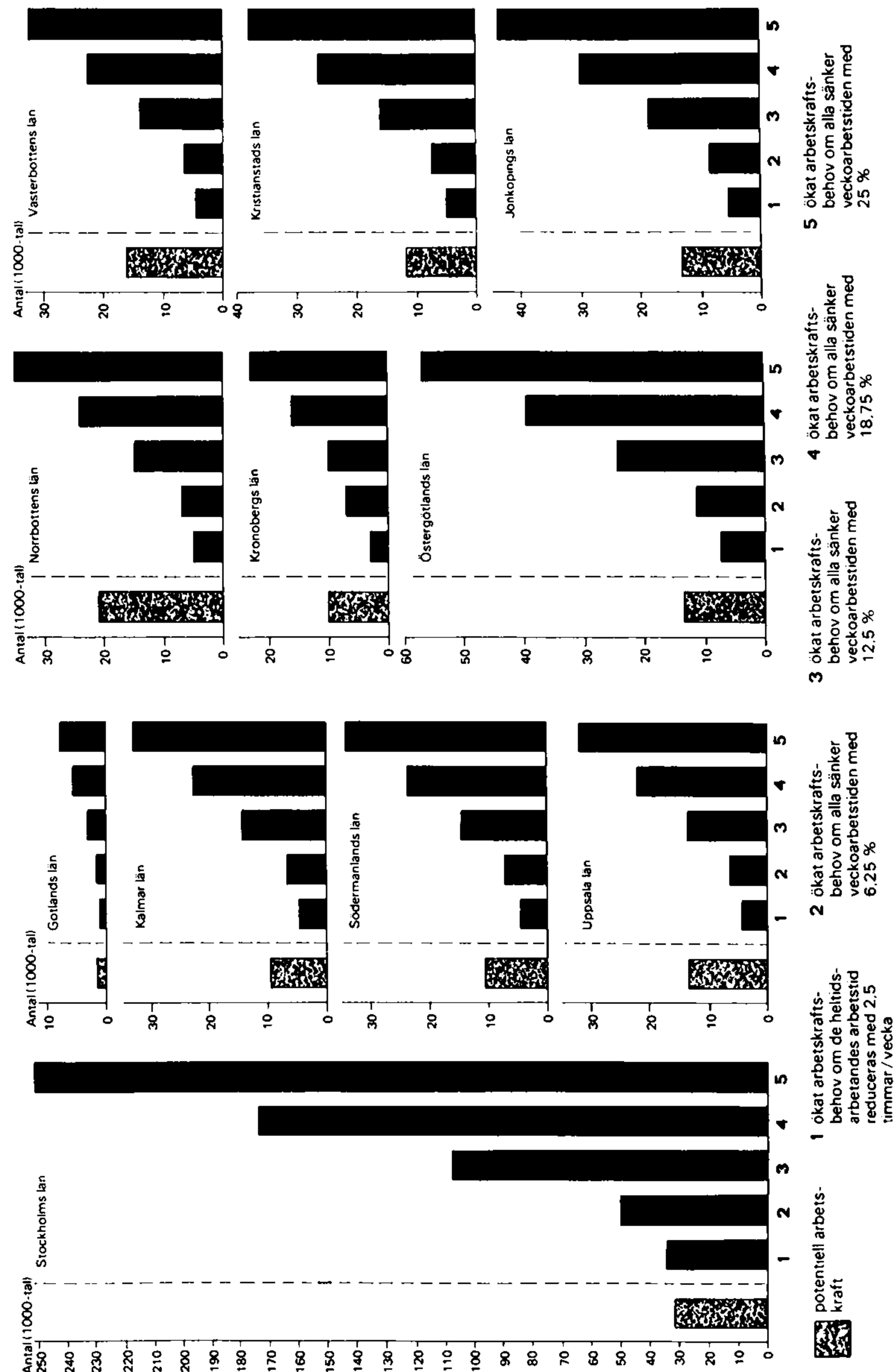
- A Åtgärd enligt alternativ 1 respektive 3.
- B Åtgärd enligt alternativ 2 respektive 4.
- C Åtgärd enligt alternativ 3 respektive 4.
- D Åtgärd enligt alternativ 3 i båda fallen.
- E Åtgärd enligt alternativ 4 i båda fallen.

18. Ungefär hur mycket större skulle den sammanlagda ökningen av arbetskraftsbehovet i Smålandslänen Kronoberg, Jönköping och Kalmar bli, om man i stället för att sänka arbetstiden enligt alternativ 2 väljer alternativ 3?

- A 30 000 arbetstillfällen
- B 20 000 arbetstillfällen
- C 10 000 arbetstillfällen
- D 8 000 arbetstillfällen
- E 5 000 arbetstillfällen

FORTSÄTT PÅ NÄSTA SIDA





Potentiell arbetskraft \*) och beräknat behov av ytterligare arbetskraft \*\*) i vissa län vid 5 olika antaganden om sänkt arbetstid för personer i arbetskraften.

\*) Potentiell arbetskraft = icke utnyttjad arbetskraft.

\*\*) De nytillträdande förutsätts väja samma genomsnittliga arbetstider som de som redan finns i arbetskraften.

1. Vilka av följande födoämnen kan man börja med när ett litet barn skall lära sig äta annat än bröstmjolk eller bröstmjölksersättning?

- A Välling, safttilllägg och nyponsoppa
- B Fruktnos, gröt och filmjolk
- C Passerade bär, skrapad banan och kokta passerade grönsaker
- D Kokt potatis, kokt fisk och kokta passerade grönsaker
- E Kokt kyckling, kokt potatis, passerad tomat

2. Ungefär vid vilken ålder kan ett barn tidigast ges mat enligt följande dagsschema?

|                   |                                                               |
|-------------------|---------------------------------------------------------------|
| <b>Frukost:</b>   | Gröt med fruktnos                                             |
| <b>Lunch:</b>     | Kokt fisk med potatis och spenat.<br>Glass med passerade bär. |
| <b>Middag:</b>    | Pannkaka, råkost                                              |
| <b>Kvällsmat:</b> | Välling                                                       |

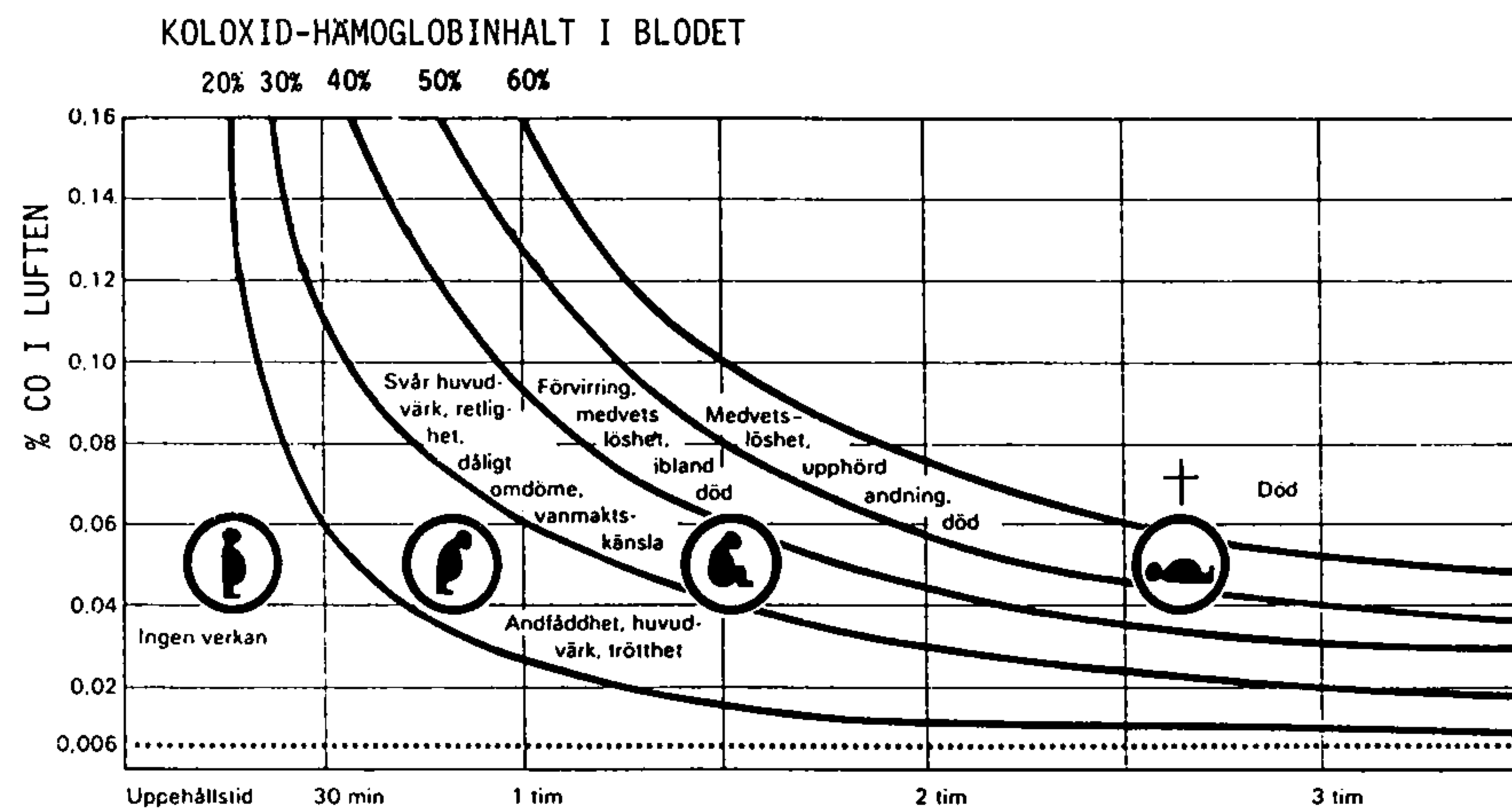
- A 5,0 månader
- B 5,5 månader
- C 6,0 månader
- D 7,5 månader
- E 8,5 månader

FORTSÄTT PÅ NÄSTA SIDA



## KOLOXIDFÖRGIFTNING

Koloxid eller kolmonoxid, CO, bildas vid förbränning med otillräcklig syretillförsel. Den är en färg- och luktlös gas som inte irriterar luftvägarna. Koloxiden binder sig vid hemoglobinet, det röda färgämnet i de röda blodkropparna, och hindrar på så sätt blodet att syresättas.



Koloxid-hämoglobinhalten<sup>\*)</sup> i blodet och dess verkningar hos människor efter viss tids vistelse i utrymme med olika halter koloxid i luften.

\*) Koloxid-hämoglobinhalten = Procent av blodets hemoglobin som blockerats av koloxid.

15. Vilken älv motsvaras av nedanstående beskrivning?

Älven har ett vattenfall cirka 20 mil från havet. Den rinner i huvudsak inom ett område som har nederbörden 600-800 mm per år.

- A Stora Lule älv
- B Indalsälven
- C Dalälven
- D Klarälven och Göta älv
- E Helge å

16. Ungefär hur stor är den del av Umeälvens nederbördsområde som utgörs av sjöyta?

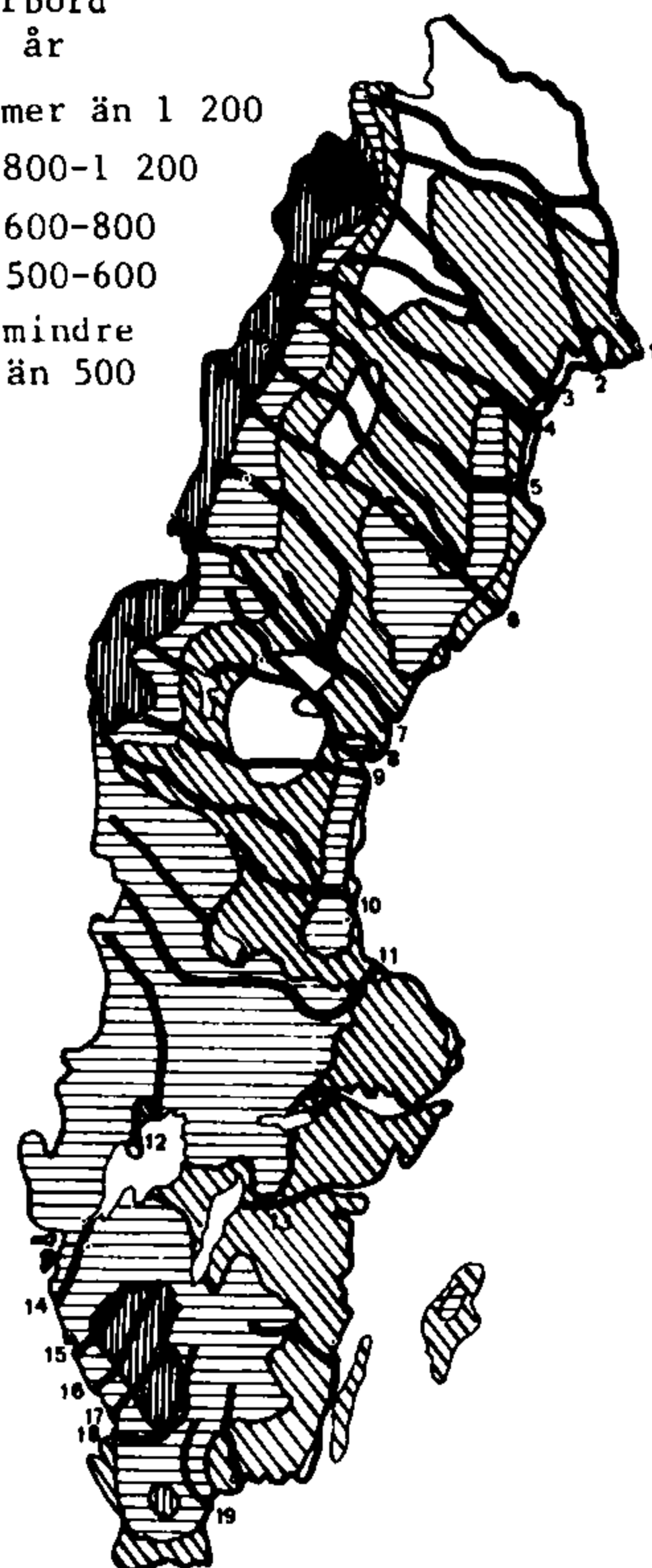
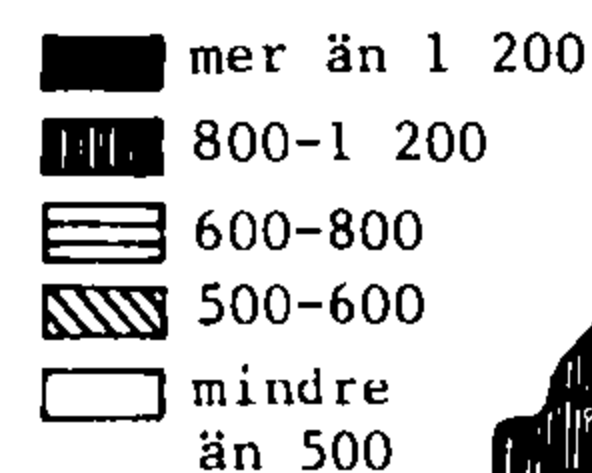
- A 6 kvadratmil
- B 12 kvadratmil
- C 16 kvadratmil
- D 21 kvadratmil
- E 27 kvadratmil

FORTSÄTT PÅ NÄSTA SIDA

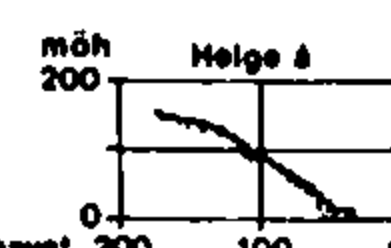
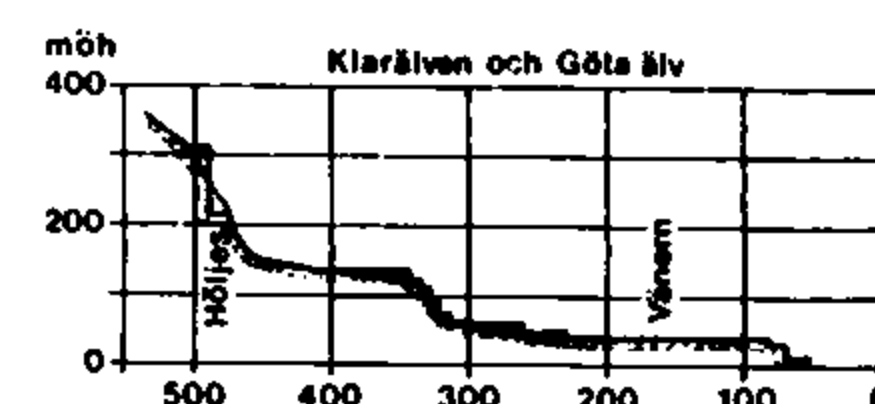
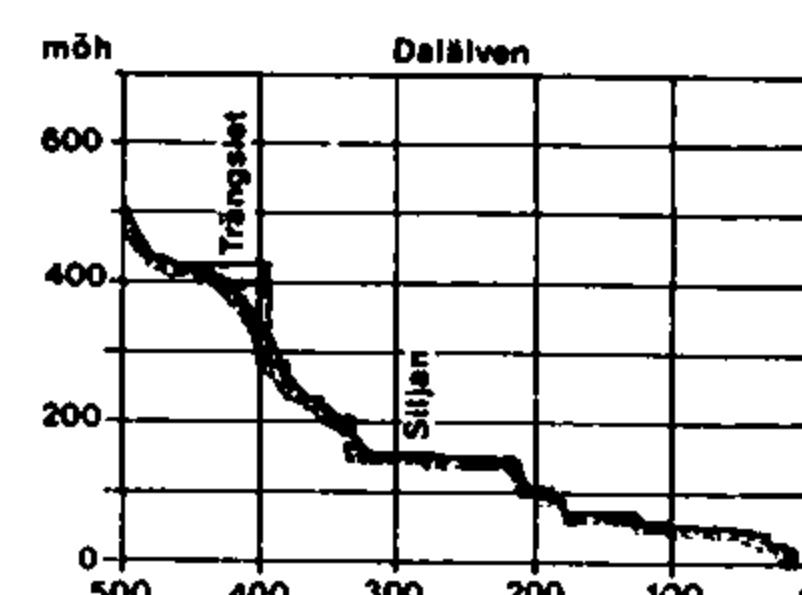
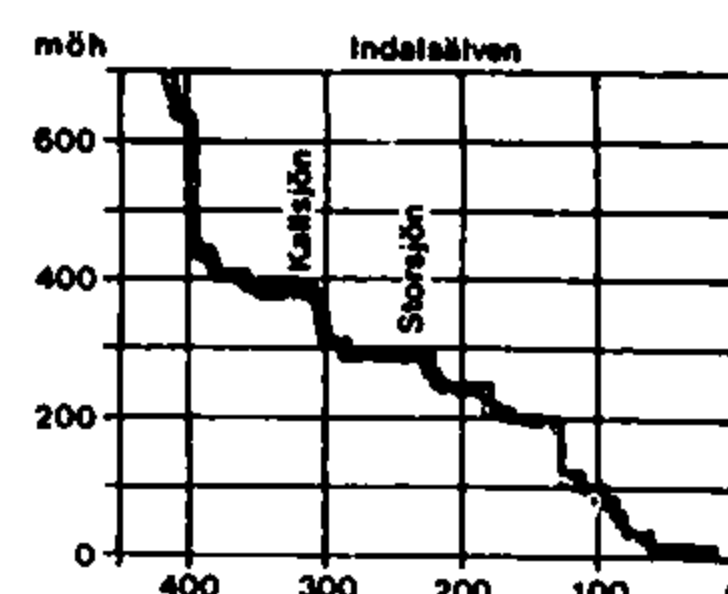
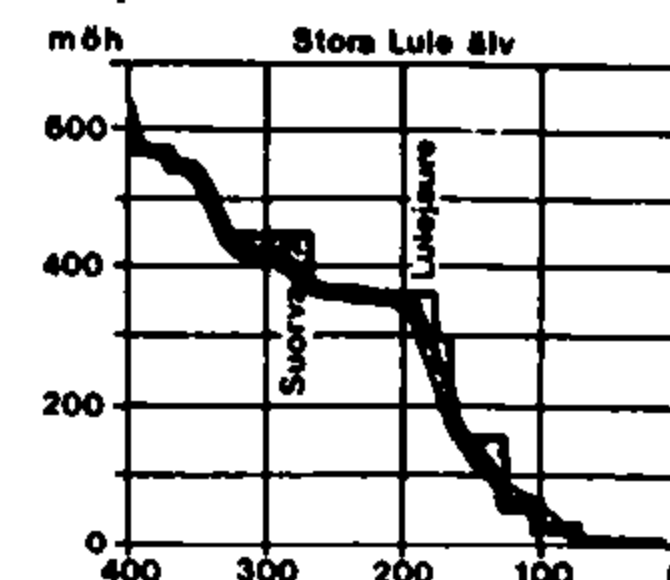


# SVERIGES VATTENRIKASTE ÄLVAR - NEDERBÖRD, FALLPROFILER OCH FALLHÖJDER

Nederbörd  
mm / år



Fallprofiler



Antal km från havet 200 100 0

De högsta utbyggda fallhöjderna

|               | Älv           | Fallhöjd<br>i m | Medel-<br>vatten-<br>föring,<br>m³/s |
|---------------|---------------|-----------------|--------------------------------------|
| Stensjöfallet | Indalsälven   | 313             | 8                                    |
| Tåsen         | Klarälven     | 268             | 16                                   |
| Olden         | Indalsälven   | 254             | 21                                   |
| Gejman        | Ume älv       | 251             | 15                                   |
| Duvud         | Indalsälven   | 208             | 0,8                                  |
| Långå         | Ljusnan       | 208             | 12                                   |
| Stalon        | Aseleälven    | 199             | 24                                   |
| Sällsjö       | Indalsälven   | 194             | 37                                   |
| Sällre        | Indalsälven   | 193             | 25                                   |
| Letten        | Klarälven     | 191             | 1,9                                  |
| Seltevarv     | Lule älv      | 180             | 26                                   |
| Trängslet     | Dalälven      | 141             | 58                                   |
| Letal         | Lule älv      | 135             | 87                                   |
| Torpshammar   | Gimån         | 127             | 181                                  |
| Korselbränna  | Fjällsjöälven | 112             | 37                                   |
| Linnvasselv   | Faxälven      | 108             | 50                                   |
| Hareprånget   | Lule älv      | 107             | 28                                   |
|               |               |                 | 274                                  |

De vattenrikaste älvarna

|                 | Neder-<br>börds-<br>område<br>kvadrat-<br>mil | Medel-<br>vatten-<br>för. vid<br>mynningen<br>m³/s | Sjöyta<br>% av<br>området |
|-----------------|-----------------------------------------------|----------------------------------------------------|---------------------------|
| 1 Torne älv     | 353                                           | 380                                                | 4                         |
| 2 Kalix älv     | 228                                           | 290                                                | 4                         |
| 3 Lule älv      | 252                                           | 510                                                | 6                         |
| 4 Pite älv      | 112                                           | 170                                                | 7                         |
| 5 Skellefte älv | 116                                           | 165                                                | 12                        |
| 6 Ume älv       | 267                                           | 450                                                | 6                         |
| 7 Angermanälven | 319                                           | 500                                                | 7                         |
| 8 Indalsälven   | 267                                           | 480                                                | 8                         |
| 9 Ljungan       | 128                                           | 140                                                | 7                         |
| 10 Ljusnan      | 198                                           | 230                                                | 4                         |
| 11 Dalälven     | 290                                           | 370                                                | 6                         |
| 12 Klarälven    | 118                                           | 165                                                | 6                         |
| 13 Motålsström  | 155                                           | 90                                                 | 20                        |
| 14 Göta älv     | 502                                           | 575                                                | 18                        |
| 15 Viskan       | 22                                            | 33                                                 | 6                         |
| 16 Åtran        | 34                                            | 50                                                 | 6                         |
| 17 Nissån       | 27                                            | 41                                                 | 5                         |
| 18 Lagan        | 64                                            | 82                                                 | 9                         |
| 19 Helge å      | 48                                            | 53                                                 | 5                         |

3. Hur länge kan man högst vistas i ett utrymme där koloxidhalten är 0,03 procent utan att känna några obehag av kol-oxiden?

A Ungefär 15 minuter  
 B Ungefär 20 minuter  
 C Ungefär 30 minuter  
 D Ungefär 40 minuter  
 E Ungefär 50 minuter

4. Vilken koloxid-hämoglobinhalt har man i blodet efter att ha vistats 45 minuter i luft med en koloxidhalt på 0,07 procent?

A Knappt 30 procent  
 B Knappt 40 procent  
 C Drygt 40 procent  
 D Knappt 50 procent  
 E Drygt 60 procent

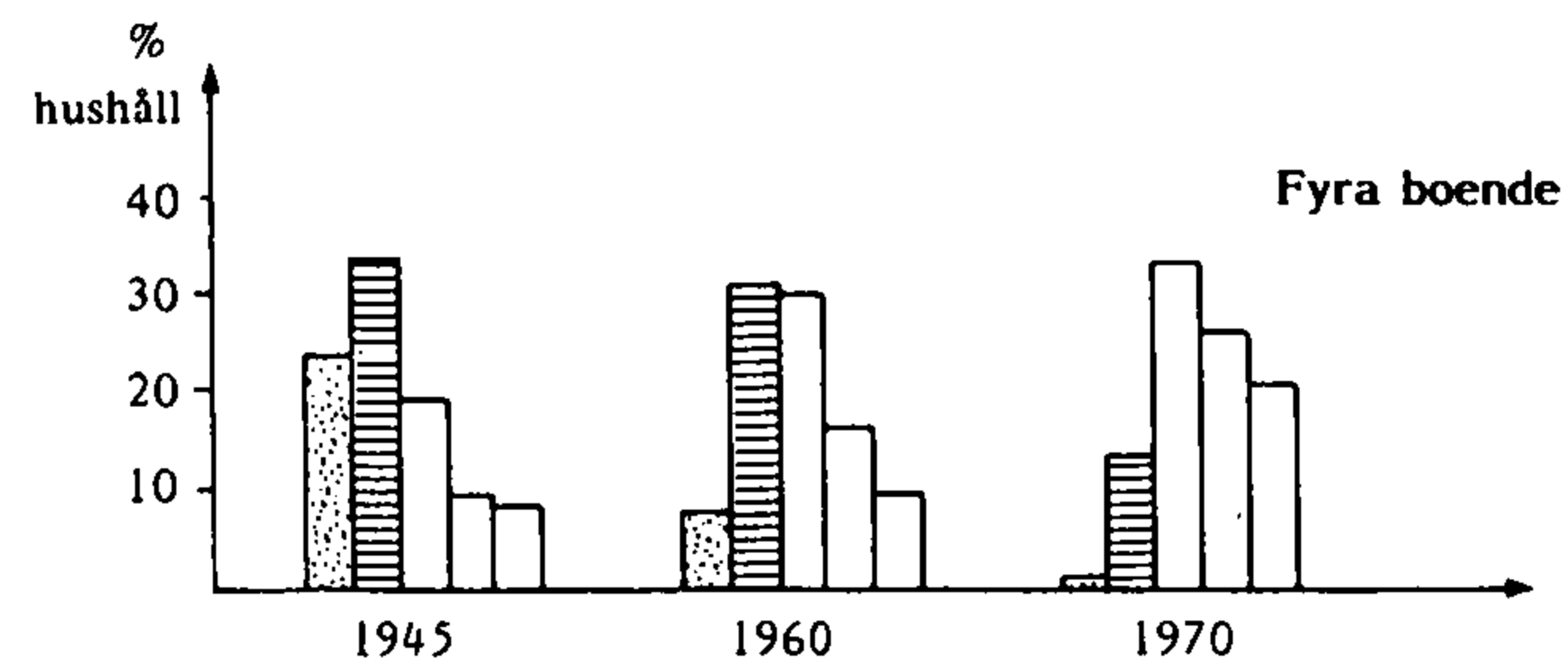
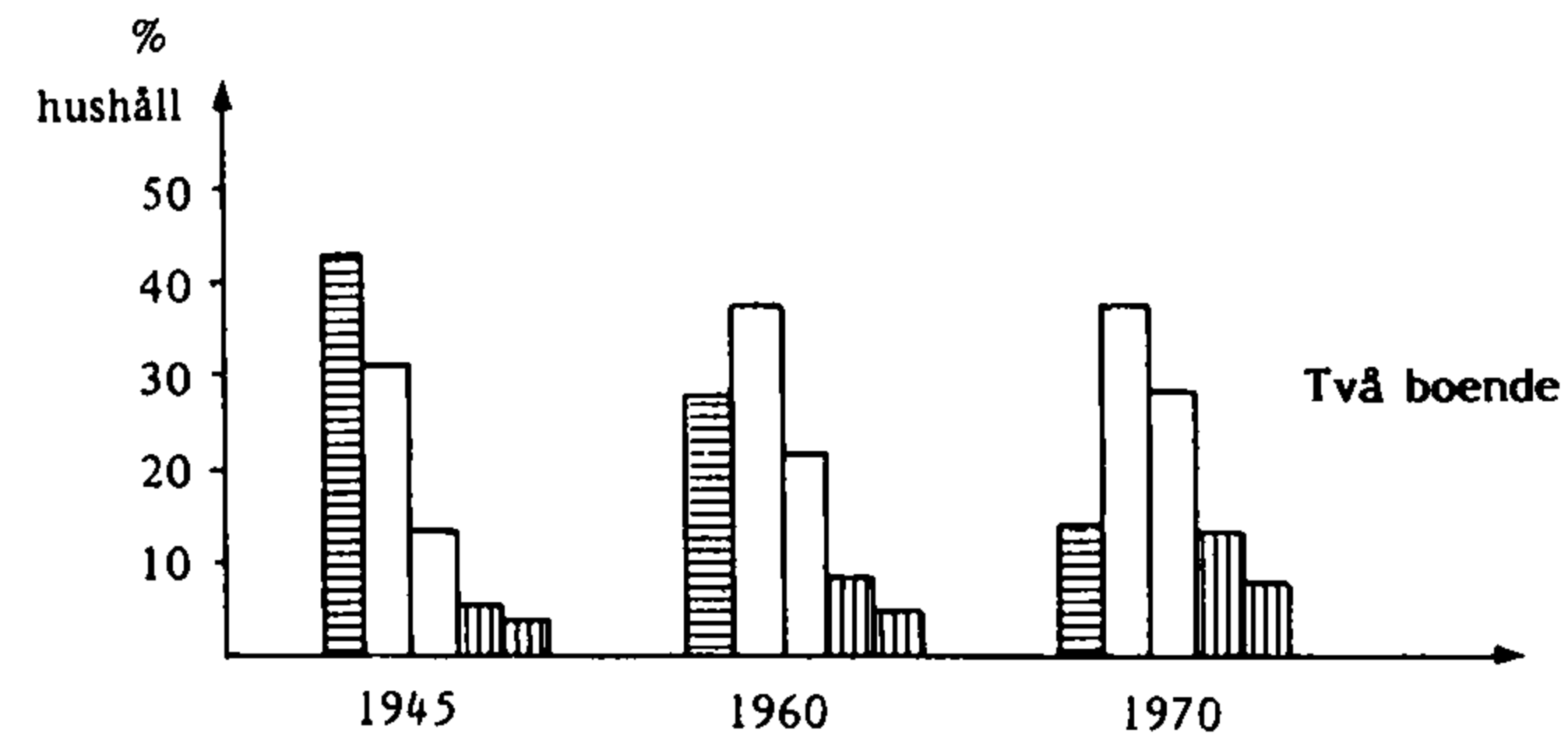
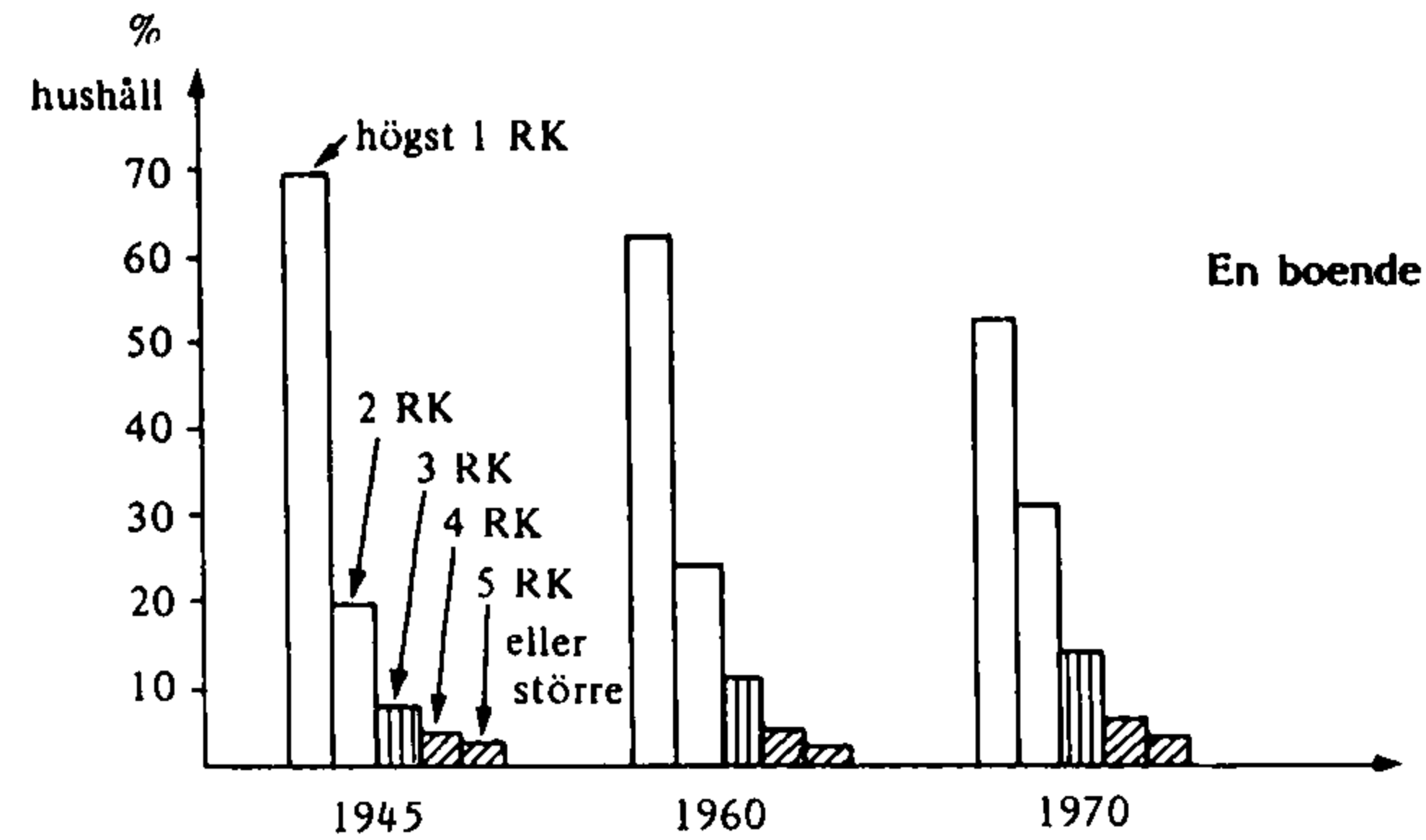
Källa: Svenska kraftverksföreningen och Statens vattenfallsverk. Vattenkraft. Aktuell information. 1977.

FORTSÄTT PÅ NÄSTA SIDA



# UTRYMMESSTANDARD I LÄGENHETER

Procentuell fördelning av utrymmesstandarden i lägenheter 1945, 1960 och 1970 för en, två respektive fyra boende.



RK = rum och kök  
 [diagonal lines] = extrem trångboddhet  
 [dark gray] = trångboddhet  
 [white] = normal utrymmesstandard  
 [light gray] = överkonsumtion  
 [diagonal lines] = extrem överkonsumtion

Källa: Hansson, I., & Turner, B. Bostäder och samhällsekonomi, Stockholm: Liber läromedel, 1980.

13. Vilket land mottar en godsmängd från Danmark som är dubbelt så stor som den Östtyskland mottar (i ton räknat)?

- A Schweiz
- B Danmark
- C Västtyskland
- D Italien
- E Österrike

14. Ungefär hur stor är skillnaden mellan den godsmängd Frankrike mottar från respektive avsänder till Danmark via Öresund?

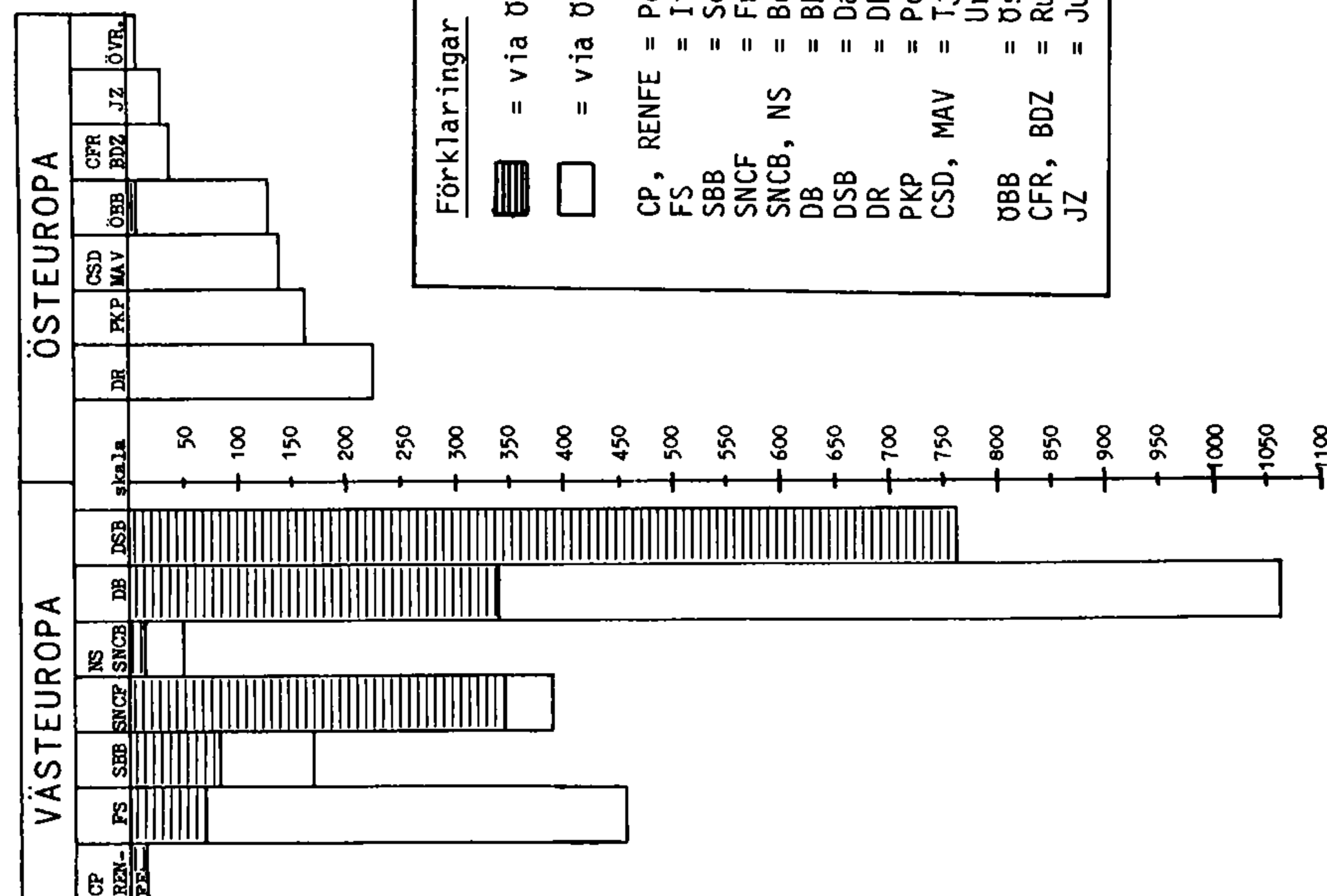
- A 220 ton
- B 260 ton
- C 30 000 ton
- D 225 000 ton
- E 310 000 ton

FORTSÄTT PÅ NÄSTA SIDA



På kontinenten mottaget gods från Danmark

Antal tusen ton



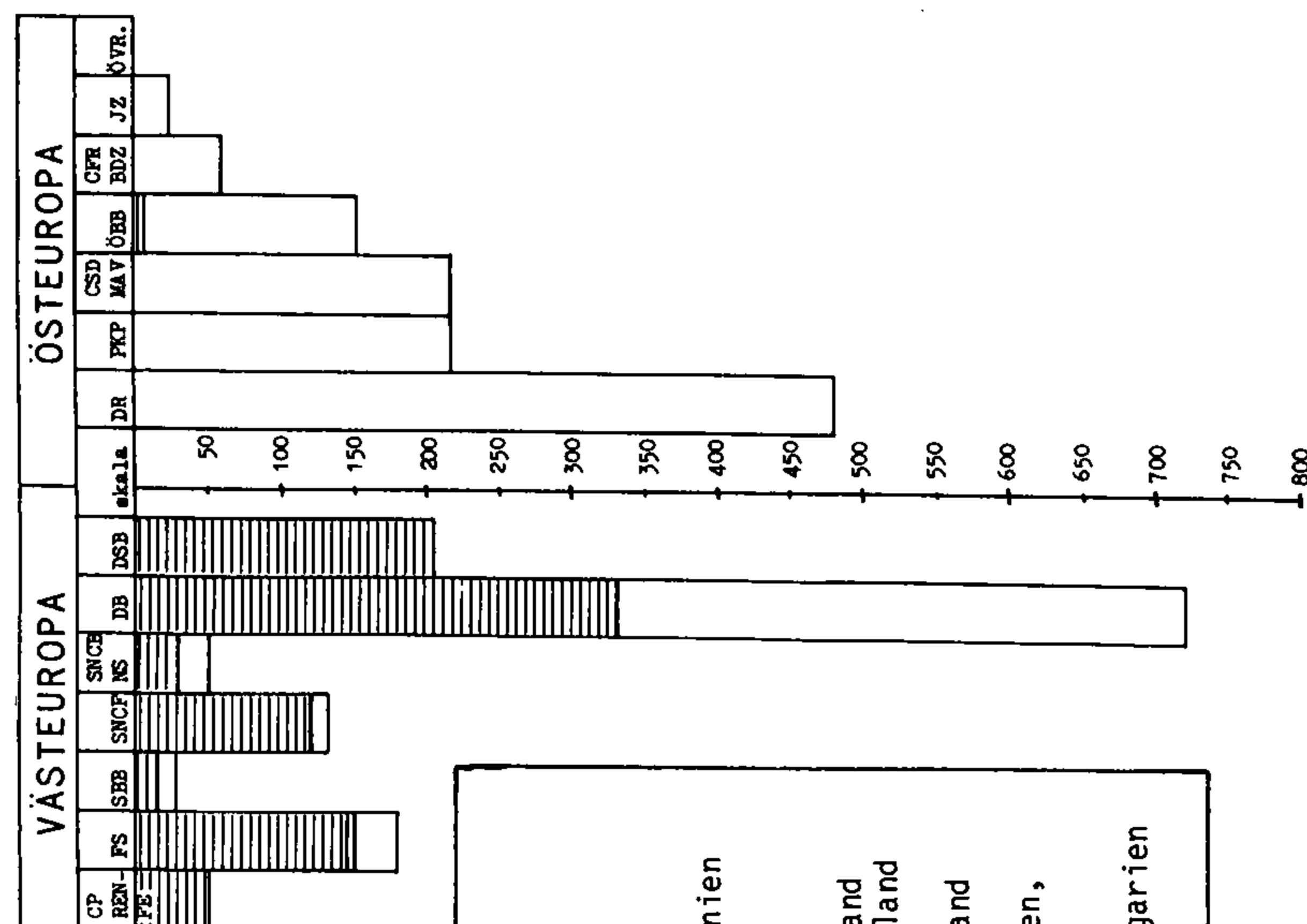
Förklaringar

■ = via ØRESUND  
□ = via ØSTERSJÖN

CP, RENFE = Portugal, Spanien  
FS = Italien  
SBB = Schweiz  
SNCB = Frankrike  
SNCB, NS = Belgien, Holland  
DB = BRD, Västtyskland  
DSB = Danmark  
DR = DDR, Östtyskland  
PKP = Polen  
CSD, MAV = Tjeckoslovakien, Ungern  
ÖBB = Österrike  
CFR, BDZ = Rumänien, Bulgarien  
JZ = Jugoslavien

Från kontinenten avsänt gods till Danmark

Antal tusen ton



Källa: Kommunikationsdepartementet. Öresundsförbindelser. Godstrafik över Öresund, 1978.

5. Vilken lägenhetstyp var vanligast bland hushåll med fyra boende 1945 respektive 1970?

1945

1970

- | 1945              | 1970             |
|-------------------|------------------|
| A Ett rum och kök | Två rum och kök  |
| B Två rum och kök | Tre rum och kök  |
| C Två rum och kök | Två rum och kök  |
| D Tre rum och kök | Tre rum och kök  |
| E Tre rum och kök | Fyra rum och kök |

6. För vilken hushållstyp och för vilket år passar följande beskrivning in?

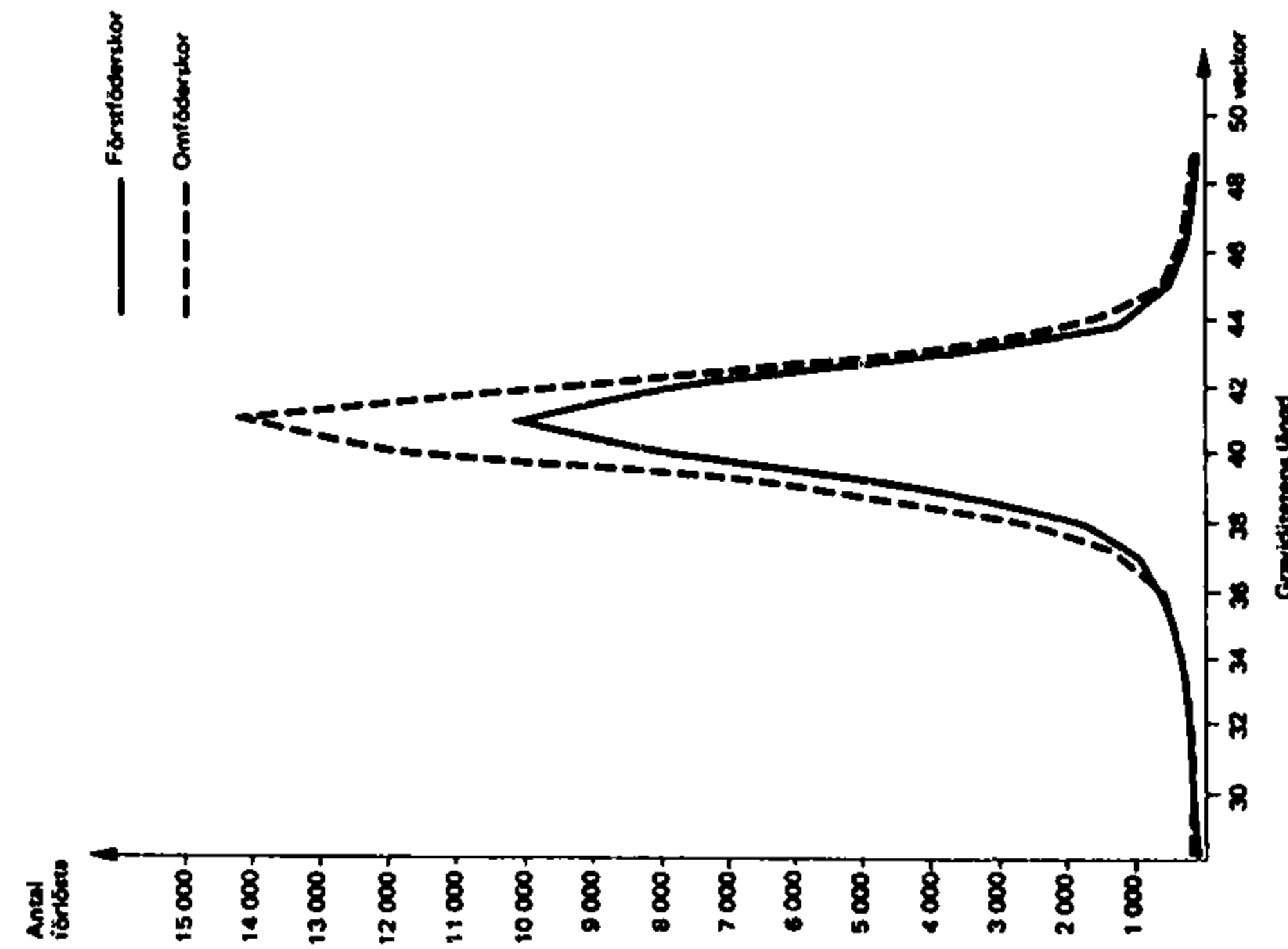
*Cirka 10 procent av hushållen bor i fyra rum och kök och anges därför ha överkonsumtion av utrymmesstandard.*

- A En boende - 1945  
B En boende - 1960  
C En boende - 1970  
D Två boende - 1945  
E Två boende - 1960

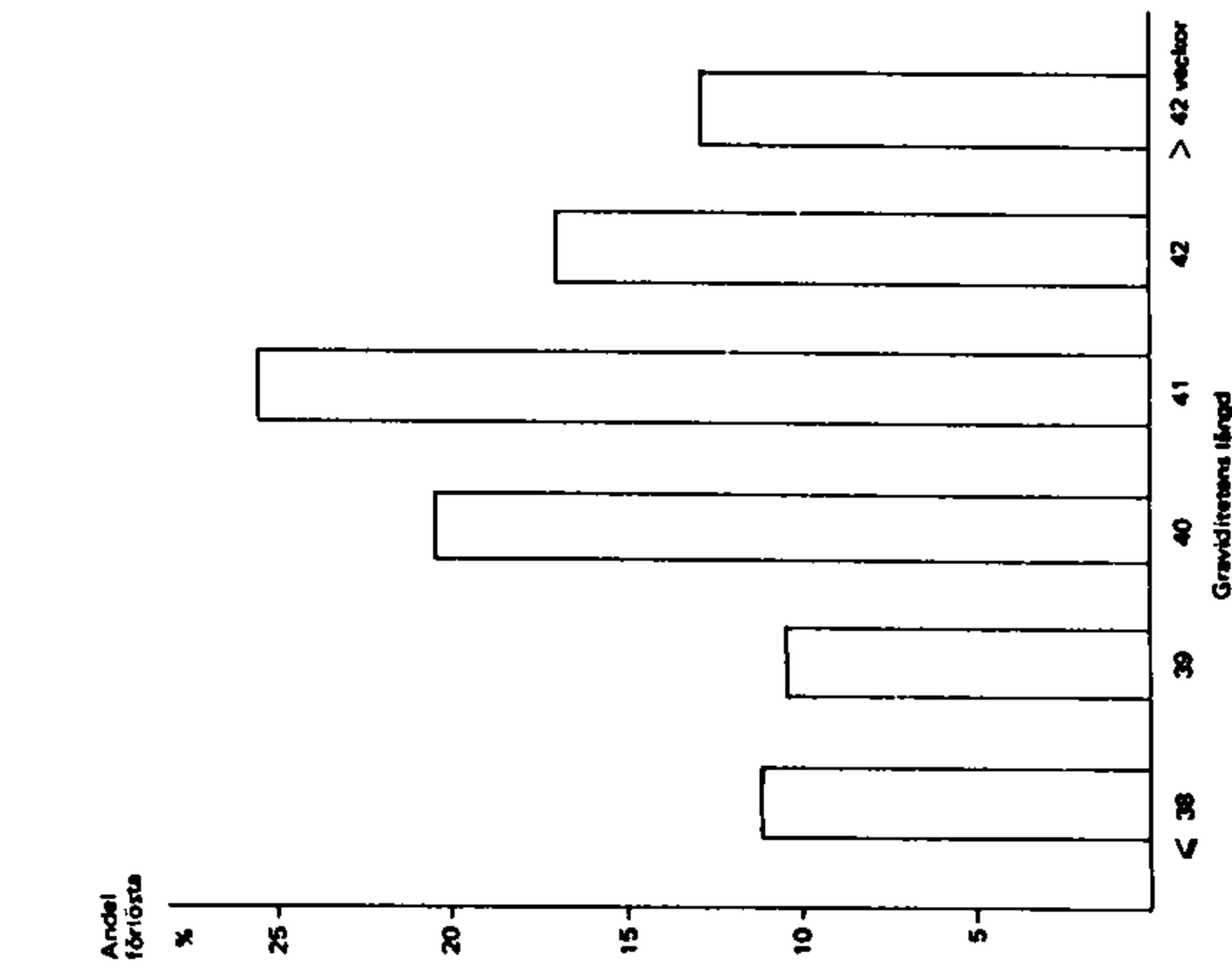
FORTSÄTT PÅ NÄSTA SIDA



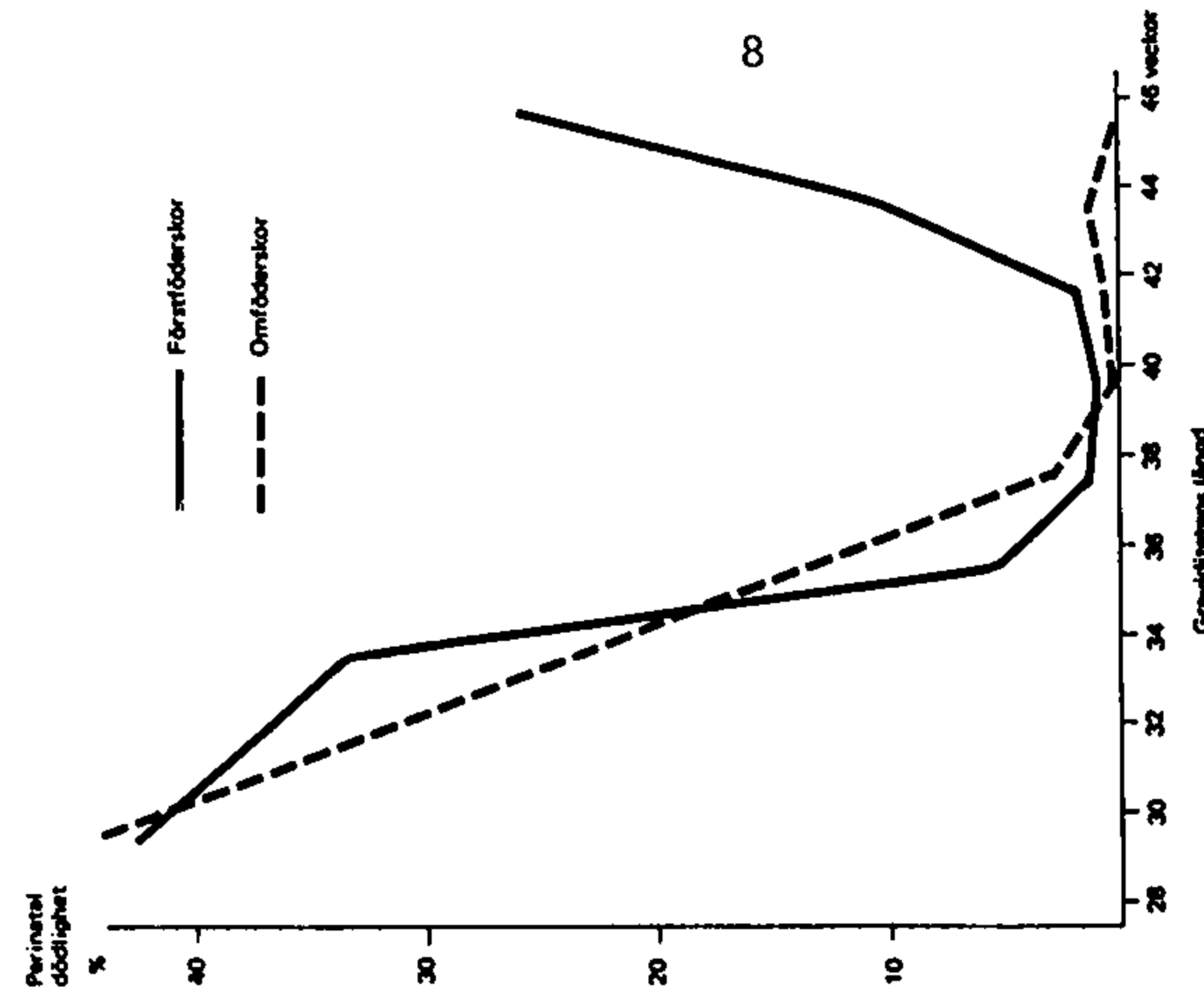
# GRAVIDITETSLÄNGDER OCH PERINATAL DÖDLIGHET



ANTAL FÖRLÖSTA PER GRAVIDITETSVECKA FÖR FÖRST- RESPEKTIVE OMFÖDERSKOR I UPPSALA-REGIONEN 1964-1968.



ANDEL MÖDRAR SOM FÖRLÖSTS I GRAVIDITETSVECKA 38-42 ELLER SENARE I UPPSALA-REGIONEN 1964-1968.



PERINATAL DÖDLIGHET\*) FÖR BARN HOS FÖRST- RESPEKTIVE OMFÖDERSKOR ENLIGT KLOOSTERMAN.

\*) Perinatal dödlighet = Dödfödda, dvs döda före, under eller inom en vecka efter förlossningen.

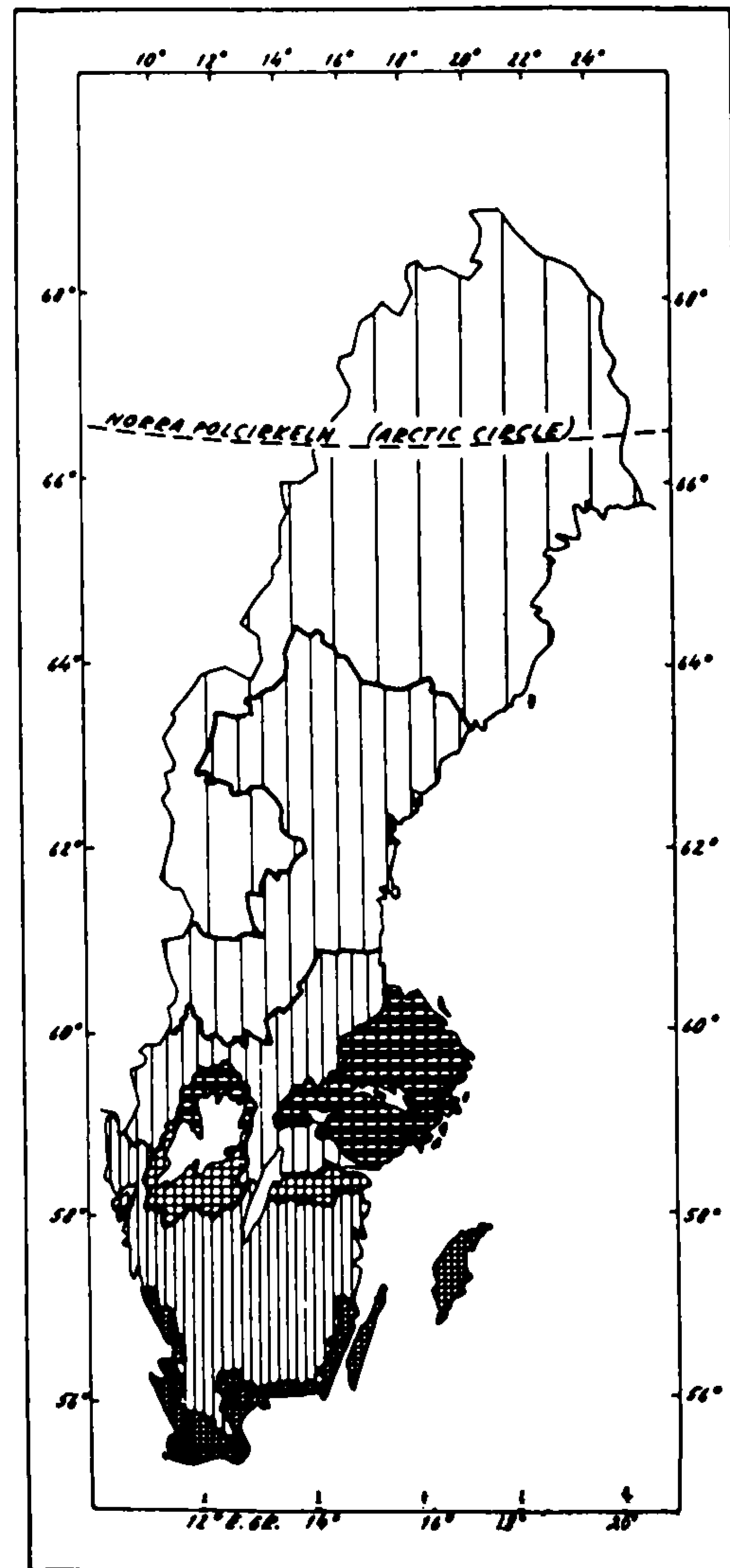
Källa: Socialstyrelsen. Förlossningsvårdens organisation. Socialstyrelsen redovisar nr 35, 1973.

11. Mellan vilka breddgrader ligger huvuddelen av det jordbruksområde som är den tredje största höstveteproducenten?  
A 55° - 56°  
B 56° - 57°  
C 57° - 58°  
D 58° - 59°  
E 59° - 60°
12. Ungefär hur stor andel av Norrlands normskörd utgjorde vallskörden, räknat i megajoule per hektar?  
A 1/2  
B 1/3  
C 1/4  
D 1/6  
E 1/10

FORTSÄTT PÅ NÄSTA SIDA



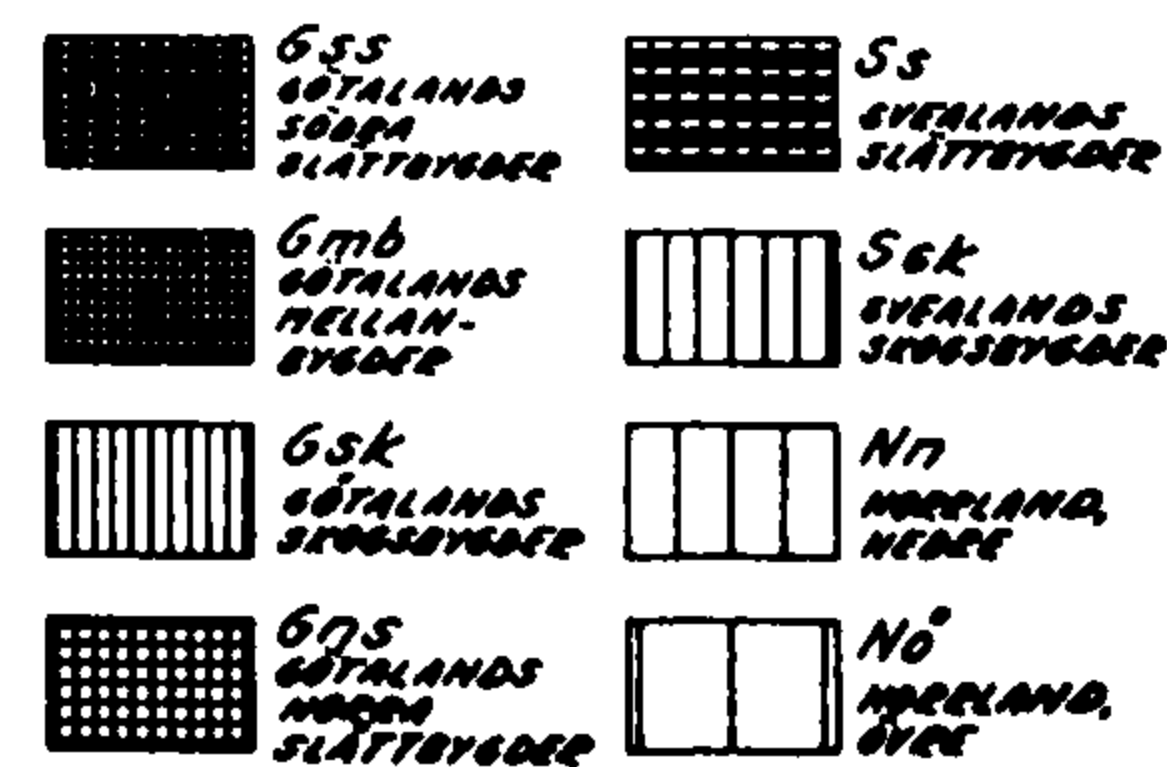
## SPANNMÅLS- OCH VALLÖDLINGEN I SVERIGE 1977



Sveriges jordbruksområden

Normskörd i spannmåls- och vallödlingen i olika jordbruksområden avseende omsättningsbar energi per ha, uttryckt i megajoule per ha, 1977.

| Jordbruks-<br>område | Höstvete | Korn   | Havre  | Vall   |
|----------------------|----------|--------|--------|--------|
| Gss                  | 61 600   | 46 900 | 39 400 | 60 300 |
| Gmb                  | 48 200   | 37 300 | 32 300 | 52 800 |
| Gns                  | 54 900   | 40 200 | 32 700 | 47 800 |
| Ss                   | 48 200   | 37 300 | 29 300 | 43 600 |
| Gsk                  | 48 600   | 35 200 | 27 700 | 52 000 |
| Ssk                  | 43 200   | 28 900 | 24 300 | 39 000 |
| Nn                   | 32 700   | 26 800 | 22 200 | 36 000 |
| Nö                   | -        | 25 100 | 21 400 | 31 800 |



7. Hur stor andel av mödrarna i Uppsalaundersökningen förlöstes sammanlagt under graviditetsveckorna 40 och 41?

- A Cirka 20 procent
- B Cirka 25 procent
- C Cirka 35 procent
- D Cirka 40 procent
- E Cirka 45 procent

8. Vilken graviditetslängd innebär enligt Kloosterman minsta risken för att barnet skall vara dödfött för förstföderskor respektive omföderskor?

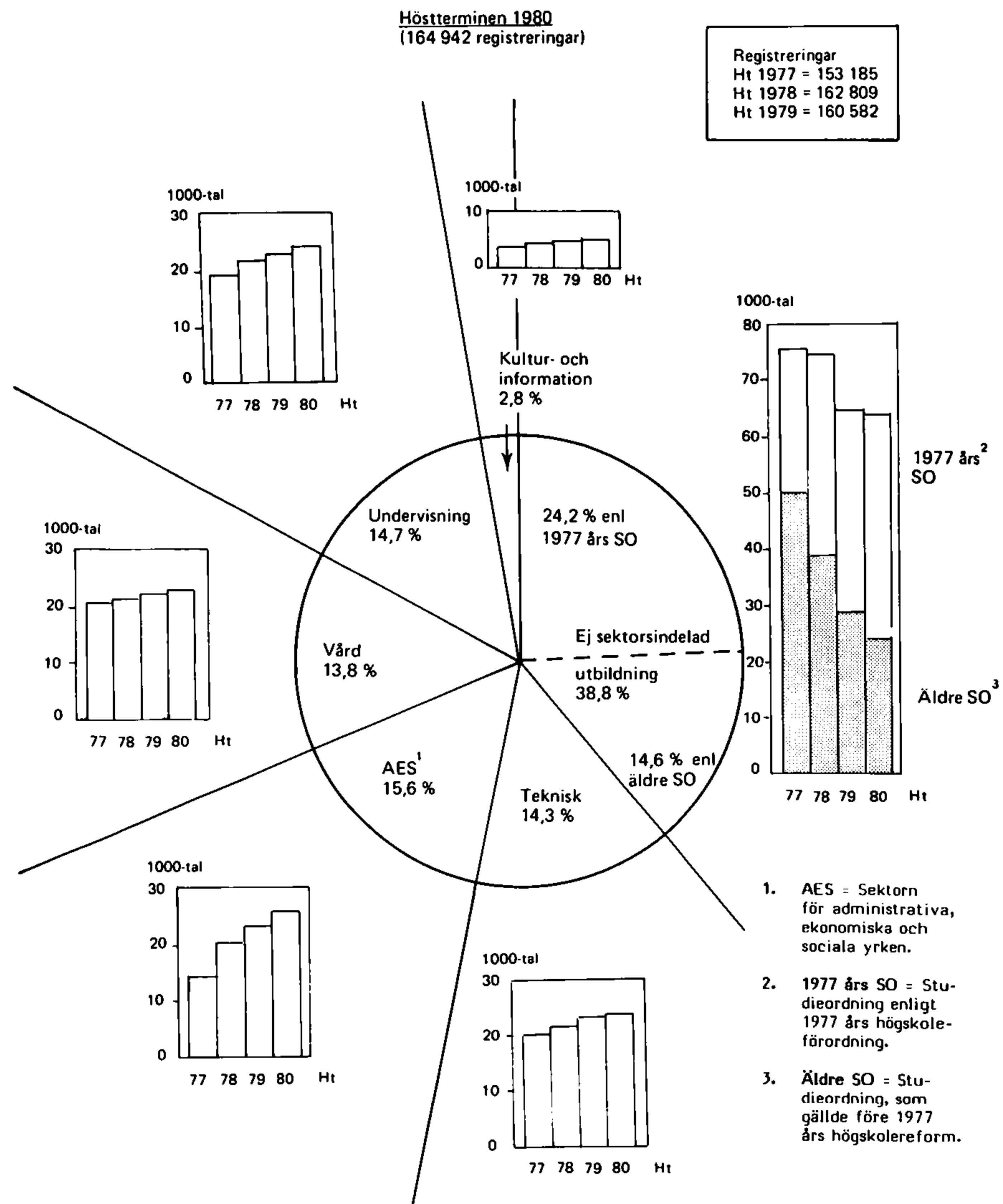
- A 37 veckor respektive 37,5 veckor
- B 38 veckor för både förstföderskor och omföderskor
- C 39,5 veckor för både förstföderskor och omföderskor
- D 40 veckor för både förstföderskor och omföderskor
- E 40,5 veckor respektive 41 veckor

Källa: Hökås, G. Mjölproduktionens roll i samhället och för jordbruket. I A. Helmenius (red), Mjolk-Produktion och ekonomi. Borås: LTs förlag, 1979, s 16.

FORTSÄTT PÅ NÄSTA SIDA



## REGISTRERINGAR TILL HÖGSKOLEUTBILDNING 1977-1980



9. Inom vilken sektor har flest studerande registrerats under höstterminerna 1979 och 1980?

- A Undervisning
- B Vård
- C AES
- D Teknisk
- E Kultur och information

10. Ungefär hur stor andel av totala antalet registrerade 1977 utgjorde de studerande som läste enligt 1977 års studieordning på ej sektorsindeld utbildning?

- A 15 procent
- B 25 procent
- C 40 procent
- D 50 procent
- E 75 procent

Bruttoantal registreringar höstterminen 1980 fördelade på yrkesutbildningssektorer och ej sektorsindeld utbildning (enstaka kurser och individuella utbildningslinjer)  
Inom varje sektor jämförelse med höstterminerna 1977-1979. Antal och procent

Källa: Statistiska centralbyrån, Sveriges officiella statistik, Högskolan 1980/81, Nybörjare och registrerade studerande höstterminen 1980. Statistiska meddelanden, U 1982:5.

FORTSÄTT PÅ NÄSTA SIDA



## Högskoleprov

**DELPROV 3: LÄS****Texthäfte****Anvisningar**

Läsförståelseprovet består av ett **texthäfte** och ett **uppgiftshäfte**. Texthäftet innehåller texter från olika ämnesområden. Texterna är skrivna av olika författare och är ibland bearbetade för att passa in i provet.

I detta prov gäller det att ta del av en text och besvara uppgifter i anslutning till texten. Ett sätt att lösa provet kan vara att först läsa texten och sedan besvara uppgifterna som hör till texten. Ett annat kan vara att läsa uppgifterna först och sedan läsa igenom texten för att kunna besvara uppgifterna.

**OBSERVERA ATT ALLA UPPGIFTER SKALL BESVARAS  
UTIFRÅN TEXTEN.**

**TAG FRAM UPPGIFTSHÄFTET. LÄS IGENOM ANVISNINGARNA.**

**VÄND INTE BLADET FÖRRÄN PROVLEDAREN SÄGER TILL!**



### Borderline

Ordet "borderline" betyder gränslinje, i detta sammanhang syftande på gränsen mellan psykos och neuros, varvid psykos står för en svår och påtaglig defekt i verklighetsuppfattningen, som inte föreligger vid neuros. Om vi ser på det i ett mycket vitt perspektiv är det frestande att spekulera i hur människor fördelas mellan kategoriseringar som psykotiska, neurotiska och normala. Men hur definierar vi dessa kategorier? Vem är normal? Vem är neurotisk och vem är psykotisk?

Vad som återkommer i beskrivningen av borderline människors problematik är just behovet av yttre ledning, av något att kämpa mot och kämpa för, att fly från och att fly till. De vill leva i förening med ett ideal, men inte ett inre sådant, ty det förmår de inte att uppehålla, utan ett yttre, vilket de genom olika rituella förhållningssätt kan göra sig till ett med. De lockas av kollektiv moral då de betvivlar eller inte upptäckt sin möjlighet att hävda sin privatmoral. Man duger inte åt sig själv inför sig själv, än mindre inför andra.

Den svenske filosofen Hans Larsson skrev 1891 en essä om Ibsens dikt drama "Peer Gynt", vilken kan läsas som en utläggning över borderline personlighetens svårigheter att finnas sig tillrätta i tillvaron. Han börjar: "Peer Gynt är historien om en, vars liv går förspilt. Och vill man i få ord säga orsaken härtill så är det denna: att han skyr verkligheten."

Anna-Stina Rilton (1979) har i en uppsats om den gåtfulla process som utvecklas i analyser med vissa personligheter påpekat att "det gemensamma är de syntetiserande funktionernas skörhet eller misslyckanden". De skyr verkligheten också i analytikerns person. De har svårt att sätta samman verkligheten på ett sätt, som de kan hantera, känna sig hemma med. De lever därför gärna i sin fantasi eller i området mellan fantasi och verklighet.

"Människan har en lång barndom, och typisk för den civiliserade människan är en extra lång barndom. Den långa barndomen gör människan tekniskt och mentalt högutvecklad men den efterlämnar också livslånga rester av känslomässig omognad. Fastän både primitiva och civiliserade folk på många olika sätt intuitivt använder barnuppfostran för att uppnå sin särskilda form av psykisk mognad, sin speciella typ av individualitet, så är och förblir de också besatta av irrationell fruktan, som härrör från just det barndomstillstånd de utnyttjat på sitt speciella sätt", skriver Erik Homburger Erikson i inledningen till "Barnet och samhället" (1963). Hans identitetsbegrepp är ett av de många försöken att tränga in i borderlineområdet. Inom ramen av en



kultur är identiteten nyckeln till gemenskap och självständighet. Måste identiteten dvs i mycket en självkänsla uppehållas genom stöd utifrån, är identiteten i hög grad beroende av omgivningen och inte individens egen skapelse; man är inte sig själv under dessa omständigheter.

"Fantasilivet dödar viljelivet hos Peer Gynt" säger Hans Larsson och fortsätter: "Men om man vill draga denna moral av dikten, så måste man dock skilja mellan ett fantasiliv som är oäkta, såsom detta är och ett som är äkta och egentligen endast ett stegradt verklighetsliv, - - - och den flyr icke undan verkligheten. Den är endast en större kraft att genomtränga verkligheten; och ett större mod." Det påminner mycket om de tankar den engelske psykoanalytikern D W Winnicott utvecklade 50-60 år senare och formulerade kring ett sant eller ett falskt själv, om fantasi och om dagdrömmar. Peer Gynt är inte sig själv - han är, som bekant, sig själv nog, vilket är något annat. Winnicott, som av naturliga skäl var mer bekant med Hamlet än med Peer Gynt, anknyter till Hamlets kända monolog och understryker i den motsättningen mellan att vara eller icke-vara. Så slutar också Ibsens dikt: Hade Peer Gynt varit eller hade han icke-varit - han försöker förtvivlat inför döden finna vittnesbörd till att han levat, att han varit till.

Olof Dahlin. Psykisk hälsa nr 2, 1980.



### Fritidshus

Sverige har en unik välfärdstillgång i stora landytor som kan utnyttjas för fritidsändamål. Under 1960-talets glada konsumtionsperiod utvecklades snabbt marknader som sammanhänger med användning av dessa områden. Fritidshus växte fram i skärgårdar och fjällområden. Även marknaden för småbåtar och husvagnar expanderade snabbt.

De senaste åren har klimatet svalnat avsevärt för de företag som gav sig in i fritidsbranschen. Så har t ex ett markant omslag skett i utvecklingen av sommarstugebebyggelsen. På fem år uppskattas nybyggandet av fritidsbostäder ha tappat närmare 80 procent i volym. Drygt hälften av marknaden försvann de två senaste åren.

1982 beräknas antalet fritidshus i Sverige uppgå till mellan 650 000 och 700 000. Den årliga produktionen av fritidsbostäder låg för tio år sedan omkring 20 000. Av dessa bestod cirka 17 000 av nyproduktion medan resten var ombyggnader av gamla hus. 1981 beräknas nybyggandet ha sjunkit till drygt 2 000 hus.

Raset i fritidsbranschen kan delvis förklaras av att det ekonomiska utrymmet för privat konsumtion blivit mindre under senare år. Fritidsboendet subventioneras inte av staten som övrigt boende. På fritidshusmarknaden upplevs därför det fulla genomslaget av de kraftigt stigande byggnadskostnaderna, högre räntor och ökade avgifter för vatten och avlopp.

Precis som var fallet med den allmänna svenska bostadsstandarden växte kvaliteten och storleken på fritidshusen snabbt under 1970-talet. Den genomsnittliga storleken av en nybyggd sommarstuga var 1970 cirka 45 m<sup>2</sup>. Tio år senare hade den vuxit till cirka 60 m<sup>2</sup>. Samtidigt har ökade standardkrav från konsumenterna, tillsammans med kommunernas krav på exempelvis energihushållning, tomtplanering och sanitära arrangemang, drivit upp kostnaderna. I dag har många nybyggda fritidshus praktiskt taget lika hög standard som vanliga permanentbostäder. Under de senaste tio åren beräknas byggkostnaderna ungefär ha fördubblats mätt i fasta priser.

Till dessa kostnadsstegringar kommer det gångna årets speciella osäkerhet om de framtida reglerna för avdragsrätt för låneräntor. Det är troligt att denna osäkerhet slagit hårdare på fritidshusmarknaden än den övriga villa-marknaden. Kreditvillkor och avdragsmöjligheter spelar en relativt sett större roll för fritidshussektorn än för vanliga småhus. Fritidshusköparen har under de strama kreditmarknadsperioderna varit hänvisad till att ta reverslån, ofta ordnade genom fritidshussäljaren som diskonterat eller

I likhet med bildkonstnärerna lämnade arkitekterna de många människorna bakom sig. De kunskaper om behov som arkitekterna samlade omvandlades i normer och standard som skulle vara lösningar på människornas behov. Men som i ökad utsträckning i stället visade sig vara lösningar på ekonomins och produktionens kortsiktiga problem.

Nu är det kris inom arkitekturen. En kvantitativ kris beroende på att det byggts fortare och mer än vad som rimligen behövts. Men också en kvalitativ kris som ger anledning till omprövning och omtanke. I krisernas spår följer de nya augurerna med färdiga föreställningar om hur framtiden skall gestalta sig och med nya ismer på sitt program.

Arkitekturen befinner sig vid vägskalet till en ny tid. Är det möjligt att beträda vägen till en ny helhet med en realistisk syn på fördelning, förvaltning och successiv förnyelse, vilket förutsätter en vidgad arkitektroll i närmare kontakt med de vanliga människorna och deras vardagsproblem?

Eller fortsätter specialiseringen med en allt smalare arkitektroll begränsad till formens och ismernas område, där arkitekten blir lika hedervärd och onödig för produktionen som bildkonstnärerna. Det tycks vara den egentliga frågan.

Lars Ågren, Paletten 3, 1981.



### Arkitekturen, arkitekten och ismerna

Inom konsten har ismerna avlöst varandra i snabb takt under seklet. Ett synsätt och ett uttryck har slagit igenom, för att omgående avlösas eller kompletteras av ett nytt. Motorn har varit den konstnärliga friheten i ett liberalt "laissezfaire"-samhälle, konstnären ej ifrågasatta rätt att fritt tolka och uttrycka sin egen verklighet. Konsten har därigenom blivit något personligt, som bara angår konstnären själv och den lilla skara av initierade som fått resurser och ingivelse att följa honom i hans bildvärld.

Bakom sig har konstnären lämnat traditionen och historien, men också de många människorna, som saknat resurser och ingivelse. I sin ensamhet blir konstnären möjligen berömd och kanoniserad - men maktlös. I sin ensamhet blir de många människorna berövade kunskap om konsten - och maktlösa. Inom arkitekturen har utvecklingen tagit andra banor. Seklet började visserligen med ismer; jugend, nationalromantik och klassicism. Men sen kom funktionalismen och den har blivit bestående. Den utgick från ett mer omfattande program än de tidigare arkitekturstilarna, och hade därmed större beständighet. Den satte nyttan före uttrycket och vetenskapen före konsten. Funktionalismen blev därför ekonomiskt betydelsefull och politiskt attraktiv. Funktionalismen erbjöd en ny och fullständig metod för samhällets byggande. Behov kunde vetenskapligt bearbetas och fastställas. När behovet - funktionen - var klarlagt kunde lösningen - formen - bestämmas.

Funktionalismen gav arkitekten många roller. Som utredare av praktisk nytta skulle han söka det allmängiltiga och generella. Till inställning och hållning skulle han därför vara vetenskapsman och generalist.

Som yrkesman skulle han behärska en serie komplicerade förhållanden av byggandet och dess betingelser. För att kunna klara den uppgiften var han tvungen att begränsa sig till ett visst verksamhetsområde och bli specialist. Som konstnär hade han uppgiften kvar att självständigt forma och gestalta byggnaden och bebyggelsen med stilens rätt att bortse ifrån och förneka regionala och historiska bindningar. Han blev i detta avseende lika fri som bildkonstnären. Arkitekturen blev en personlig fråga på vetenskaplig grund, till skillnad från bildkonstnären kom arkitekterna att tillhöra makthavarna. Till en början placerade i närheten av högsätet i maktens boningar. Efterhand med en allt anspråkslösare placering nära dörren. Positionsförändringen var en direkt följd av den successiva utstötningen av konstnärliga, humanistiska och sociala element i byggnadsprocessen, när de tekniska och ekonomiska intressena tog överhand.

belånat kundreverser hos finansinstitut. Lånevillkoren på denna marknad har genomgående varit hårdare än villkoren på villalånemarknaden.

Den kraftiga minskningen i efterfrågan på fritidshus har ställt småhusföretagen inför stora omställningsproblem. De företag som för tio år sedan satsade på att bygga enbart fritidshus har efter hand diversifierat produktionen även till vanliga småhus eller specialiserat sig på att göra delar av hus. En rad småhusföretag har gått i konkurs och bland de kvarvarande har många skurit ned antalet anställda. En viss export förekommer, framför allt till Norden och Västtyskland. Men någon stor exportprodukt torde fritidshusen knappast kunna bli. Köparnas ovana vid svenska byggmaterial och skillnader i byggstandard hör till de faktorer som fungerar som "kulturella handelshinder" för en mer omfattande utlandsförsäljning.

Framtidsutsikterna för fritidsbranschen påverkas självfallet av det konsumtionsutrymme som den ekonomiska utvecklingen i Sverige skapar de närmaste åren. Enligt alla tillgängliga prognoser blir det utrymmet litet under överskådlig tid. Det hindrar inte att fritidshusmarknaden mycket väl kan ha nått sin botten under vintern 1981/82. Det finns nämligen en stor potentiell kundkrets. Att döma av en enkät hösten 1981 planerar cirka 150 000 hushåll att köpa fritidshus. Av dessa ville en tredjedel bygga nytt och resten köpa begagnat.

Det är även rimligt att räkna med att fallet i efterfrågan leder till en lugnare prisutveckling på fritidshus. Standardhöjningen på fritidshusen har troligtvis också nått sin topp, i likhet med vad som tycks vara fallet beträffande permanentbostäderna. Det skulle bidra till en mindre våldsam kostnadsstegring, vilket i sin tur kan medföra en ny ökning av efterfrågan. Enligt uppgifter inom branschen är en sådan utveckling på väg under våren 1982.

Lillemor Thalín. 23 april 1982. Aktuell Ekonomi nr 4, 1982.



### Ekologiska effekter av miljögifter

I laboratoriet är det tämligen lätt att fastställa ett miljögifts effekter. Där kan man hålla djuret under kontroll, ge en känd dos av en väl definierad substans och studera verkningarna på varje enskild individ. Man kan under sådana förhållanden vara tämligen övertygad om att giftet är orsaken till de observerade effekterna, förutsatt att ingenting annat ändrats under försöket. Ute i naturen är emellertid situationen en helt annan. Där finns en blandning av ett flertal ämnen som har olika effekter och som kanske förstärker eller försvagar varandra. Olika arter har dessutom olika känslighet för gifterna och reagerar på olika sätt. Vi skall diskutera några av de komplikationer som kan uppträda i naturmiljön och därmed påverka de ekologiska effekterna av miljögifter.

En sådan komplikation är det förhållandet att djuren under naturliga förhållanden tillförs gifterna med födan, dvs från andra organismer, som redan bearbetat, påverkat och ändrat de substanser som en gång släpptes ut i naturen. De gifter som ett rovdjur upptar med sin föda har alltså en annan sammansättning än de gifter som bytesdjuren en gång tillfördes. En del av giftblandningen, nämligen de komponenter som är lättast att omvandla och bryta ner, har bytesdjuren åtminstone delvis hunnit utsöndra. Kvar är alltså huvudsakligen de mest motståndskraftiga och därför kanske farligare komponenterna. Ju högre upp vi kommer i näringskedjorna desto mer dominerar sannolikt sådana svårnedbrytbara komponenter.

En annan komplikation som gör konsekvenserna i naturmiljön ytterst svårbedömbara är de fördröjda effekter som beror på att miljögifterna är kemiskt stabila och samtidigt har låg akut giftighet. Första gången ett djur utsätts för sådana gifter är dosen sannolikt alltför låg för att framkalla några effekter. På grund av ämnens stora stabilitet kommer emellertid djuret så småningom att samla på sig så höga halter att effekter uppträder, kanske månader eller år efter den första expositionen. I andra fall kan plötsligt påkommande påfrestningar, exempelvis en graviditet, en infektion, svält etc öka individens mottalighet så att gifteffekterna plötsligt ger sig tillkänna. Det kan av denna anledning många gånger vara svårt att se sambandet mellan expositionen och effekterna.

I naturen bestäms antalet individer i en djurpopulation av flera faktorer, bland andra av tillgången på föda och av hur många individer som blir rovdjurens byte. Det är därför inte alls säkert att en minskning av antalet nyfödda också innebär en minskning av antalet vuxna i nästa generation. Låt oss anta att det årligen kläcks 1 000 fiskyngel i en sjö, där födan bara

räcker för 200 nya fiskar varje år - vi förutsätter att rovdjur som livnär sig på dessa fiskar saknas. Det spelar då ingen roll om det ett år kläcks 500 eller rentav bara 200 yngel; födan räcker ändå bara för 200 och de överskjutande kommer att dö av svält. I en sådan situation kan naturligtvis en minskad kläckning på grund av miljögiftsverkningar inte ha någon inverkan på nästa generation förrän antalet kläckta yngel blir mindre än 200. Om däremot födan är tillräcklig och rovfiskar bestämmer antalet överlevande blir situationen helt annorlunda. Antag att 800 av de 1 000 nykläckta ynglen varje år behövs för att ge sjöns rovfiskar föda. Även i detta fall överlever 200 stycken, men varje minskning av antalet nykläckta yngel betyder att också antalet överlevande minskar. I naturen bestämmer dessa båda faktorer i samverkan med en rad andra hur många individer som får överleva. Det kan därför vara svårt att utifrån en observerad reproduktionsstörning i laboratoriet förutsäga exakt vad som kommer att ske i naturen.

På grund av det ekologiska samspelet i naturen kan djurarter som aldrig någonsin utsatts för ett gift indirekt ändå påverkas av giftets verkningar. Ett tänkt exempel kan belysa detta. När det är gott om smågnagare i markerna äter bl a ormvråken huvudsakligen detta lätt tillgängliga byte. Om tillgången på smågnagare minskar, exempelvis genom bekämpning med hjälp av rodenticider (ordagrant = gnagardödare), tvingas ormvråken hålla till godo med grodor, dagmask och andra smådjur. Dessa arter drabbas därför indirekt.

Kihlström, J E. Forska för livet. Naturvetenskapliga forskningsrådets årsbok 1979-80.